

Geloof en politiek

Sommige menen bij het lezen van de titel misschien al te weten wat ik ga beweren. Iemand denkt: weer een dominee die zijn politieke overtuiging aan ons wil slijten! Een ander: 't zal er in dit stuk wel weer op neerkomen, dat God onze ziel wil redden voor de eeuwigheid, en dat wereld en maatschappij – waar politici zich mee bezig houden – zondig zijn en bestemd om te verdwijnen. Wellicht had u uw oordeel al klaar nog voor u één regel gelezen had. Bijvoorbeeld: politiek hoort niet thuis in de gemeente! Laat ik – omdat gedachten en oordelen over dit onderwerp zo snel zijn – beginnen met te zeggen waarover het in dit artikel niet en waarover het wèl gaat. Misschien kan ik dan nog net een gedachte of een oordeel vóór zijn, waardoor iemand in dit stuk niet zou lezen wat er staat. Het gaat niet over de vraag, op welke politieke partij u moet stemmen. Dat moet u zelf uitzoeken. Daarin blijft u vrij. Het gaat ook niet over de vraag of het geloof alleen betrekking heeft op het menselijk hart; of, dat het geloof óók te maken heeft met maatschappij en wereld. Ik ga ervan uit dat u met mij gelooft, dat God in zijn heilswerk de mens en zijn relatie tot zijn medemensen èn de hem omringende wereld op het oog heeft.

Waarover gaat het dan wel? Ten eerste willen we nagaan van welke aard het politieke bedrijf is. Daarna zullen we onderzoeken of de politieke wijze van bezig zijn met maatschappij en wereld ook de wijze is waarop Christus met maatschappij en wereld bezig is.

Van welke aard is het politieke bedrijf?

Een politicus kan niets bereiken, wanneer hij geen macht heeft. Of het nu de macht van het leger is in een militaire dictatuur (Chili, Argentinië) of de macht van geld en opleiding, van economische en technische superioriteit, zoals in het blanke minderheidsbewind in Rhodesië, of de macht van een kolossale alles-regelende bureaucratie, zoals in het moderne Rusland, of de macht van een ideologie, zoals in China, waar revolutionaire radicalen en 'revisionisten' elkaar met citaten van Marx, Lenin en Mao om de oren slaan, of de macht van het stemmenaantal in een democratie, of de macht van de nationale trots, waaraan generaal De Gaulle appelleerde wanneer hij een tv-toespraak beëindigde met een teatraal 'Leve Frankrijk!', of de macht van het groepsbelang, of de macht van het persoonlijk prestige: een politicus kan niets bereiken wanneer hij geen macht heeft. Politiek wordt beheerst door macht.

Het probleem van politiek is het probleem van macht

Wie macht bezit bevindt zich in het gevaar dat de macht hèm gaat bezitten. In 'Geloof en politiek', in 1970 ter gelegenheid van de vredesweek uitgegeven door het Interkerkelijk Vredesberaad, wordt optimistisch beweerd: 'Politieke macht definieert zichzelf als middel tot het politieke doel: de realisering van centrale menselijke waarden als ordelijk leven, redelijkheid, rechtvaardigheid, vrede en welvaart'. Helaas moeten wij er eerlijkheidshalve aan toevoegen, dat 'macht' zich niet gedwee in dienst stelt als middel om verheven doelen te bereiken. Macht

heeft de eigenschap doel in zichzelf te worden, en de bezitters van macht aan zich te verslaven. De bijbel spreekt duidelijke taal over 'macht' en over de 'machten' (dat zijn de personen, instituten en structuren die macht bezitten. Denk aan de overheid, aan economische structuren, maar ook aan maatschappelijke gebruiken: wat een macht heeft 'zo hoort het!'). Paulus schrijft van de machten, dat zij door God zijn geschapen, opdat zij zich in dienst zouden stellen van Christus. 'Want in Christus zijn alle dingen geschapen... hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten; alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen' (Kol. 1:16). Deze 'machten' zijn echter hun goddelijke bestemming ontrouw geworden. God vertrouwde de mens in het paradijs de verantwoordelijkheid voor de aarde en de zorg voor elkaar toe. Hiermee gaf God de mens een stukje van zijn macht in bruikleen. Toen Adam zondigde trachtte hij de van God ontvangen macht in eigen bezit te nemen. Hij dacht hierdoor vrij te worden van de gehoorzaamheid aan God, maar werd juist slaaf van hetgeen hij in eigen hand dacht te nemen. De 'machten' dienden niet langer de mens, maar kregen hem in hun greep: '... ook u, hoewel gij dood waart door de overtredingen en zonden, waarin gij vroeger gewandeld hebt overeenkomstig de loop dezer wereld, overeenkomstig de overste van de macht der lucht' (Ef. 2:1-2). Door de mens losgemaakt van God, vervreemdden de machten zich van hun schepper en meester en kregen antigoddelijke aspiraties. Paulus schrijft dat de 'machten' de christen van Christus trachten te scheiden (Rom. 8:38). Losgemaakt van God ontwikkelden de 'machten' zich tot afgoden. Het is niet toevallig, dat in Rome de keizer zich als god liet aanbidden. Het is veelbetekenend, dat politici op de knieën liggen voor een presidentschap, er alles aan opofferen (denk aan de waanzinnige verkiezingstournees van Amerikaanse presidentskandidaten, denk aan het Watergate schandaal).

Christelijke politiek?

Het probleem van politiek is dat de macht waardoor zij beheerst wordt de eigenschap heeft doel in zichzelf te worden, zich van dienaar tot afgod te ontwikkelen. Dit probleem is met name het probleem van christelijke politiek. We zien het dan ook telkens opduiken in de discussies over het toekomstige CDA (een samengaan van KVP, AR en CHU). Op het CDA-congres van augustus 1975 sprak mr. Aantjes: 'Een evangelische CDA zal er niet zijn om te heersen, maar om te dienen'. Evangelische politiek moet zijn: '... een politiek die niet vraagt: hoe wordt iets of hoe wordt mijn groep of mijn electoraat er beter van, maar wat is beter voor mens en samenleving?'. Evangelische politiek hanteert geen heersende maar dienende macht! Het dagblad Trouw gaf in een rubriek 'CDA in discussie' ruimte om op Aantjes' woorden te reageren. Verschillende schrijvers stelden, dat een CDA in het gevaar zal verkeren af te glijden naar een kleurloze middenpartij, waarin de belangen behartigd worden van de maatschappelijke middenmoot van het Nederlandse volk. Dr. F. Boerwinkel herinnerde eraan, dat 'macht' in de handen van christenen die christenen steeds te machtig is geworden: 'Zo is in het verleden de naam van Christus dikwijls verbonden geweest met handhaving van koloniale overheersing en met de verdediging van het particuliere eigendom van productiemiddelen. Voor duizenden arbeiders, vooral voor niet-kerkelijken, kwam Christus daarmee te staan aan de kant van het behoud van het bestaande'.

Volgens Aantjes zou een CDA haar macht moeten gebruiken om niet te heersen en belangen veilig te stellen, maar om te dienen. Boerwinkel vraagt zich in dit

verband af, of de kiezers op zo'n CDA het wel zouden nemen, wanneer het niet primair hun belangen behartigde. Een vraag om over na te denken! Zal een consequent evangelische partij niet haar kiezers en daarmee haar macht verliezen? En wat moet een machteloze politieke partij in het door macht beheerste politieke bedrijf?

Alternatief verantwoordelijkheid dragen voor maatschappij en wereld

J.M. Yoder schreef een boek dat in het Nederlands verscheen onder de titel: 'De politiek van het kruis'. Yoder is een Amerikaans doopsgezind theoloog. Wanneer een doopsgezinde over politiek gaat schrijven kan het interessant worden. Doopsgezinden weten immers sinds eeuwen – méér dan rooms katholieken, calvinisten, lutheranen en óók baptisten – van de afgodische en demonische eigenschappen van 'macht'. Doopsgezinden weigerden en weigeren wapens te dragen en overheidsfuncties te bekleden. In het kader van dit artikel zal als eerste reactie op de titel van Yoder's boek de vraag opkomen: bestaat er zoiets als 'de politiek van het kruis'? Politiek wordt beheerst door macht. En het kruis is machteloosheid ten voeten uit. 'Politiek van het kruis' kan geen politiek zijn. Inderdaad! Yoder wil ons een weg wijzen waarlangs christenen verantwoordelijk kunnen zijn voor maatschappij en wereld. Niet de weg van (machts)politiek, maar een alternatieve weg. De weg van het kruis van Christus.

Bijbelstudie over de alternatieve verantwoordelijkheid voor maatschappij en wereld

Aan het kruis heeft Christus de machten die ook het politiek bedrijf controleren 'ontwapend en openlijk ten toon gesteld en zo over hen gezegevierd' (Kol. 2:13-15). De weg van Christus' kruis is de weg waarlangs maatschappij en wereld bevrijd worden uit de greep van de gevallen machten die hun intrek genomen hebben in personen, instituten, structuren, gewoontes, enz. Jezus zei dat de duivel niet met de duivel uitgedreven kan worden (Mat. 12:26). Evenmin kunnen 'machten' met 'machten' overwonnen worden. Alleen via de navolging van Christus in de machteloosheid van zijn kruis kan de samenleving van de machten van de 'machten' bevrijd worden.

De gemeente is geroepen om 'aan de overheden en machten in de hemelse gewesten de veelkleurige wijsheid Gods bekend te maken' (Ef. 3:10-11). De gemeente is er niet om de overheden en machten ten goede te beïnvloeden of hen kritisch te begeleiden, of om het maximale aan 'christelijke besluiten' van hen los te krijgen. Heel praktisch gezegd: christenen zijn niet geroepen om via (machts)politieke invloed en pressie de maatschappij naar hun idealen te veranderen. De gemeente is er om de overheden en machten bekend te maken dat zij door het kruis van Christus machteloos geworden zijn. Deze verkondiging aan de machten volbrengt de gemeente het best door het tegenover de machten en overheden radicaal te wagen met de navolging van Christus in machteloosheid, zachtmoedigheid en offer.

Het kruisdragend volgen van Christus ontwapent de 'machten' en bevrijdt het leven uit hun slavernij. In 2 Pet. 2:18 e.v. lezen we over de maatschappij bevrijdende kracht van het kruis: 'Gij huisslaven, weest in alle vreze uw meesters onderdanig, niet alleen de goede en vriendelijke, maar ook de verkeerde. Want dit is genade, wanneer iemand, omdat hij met God rekening houdt, leed verdraagt dat hij ten onrechte lijdt'. Petrus roept de slaven niet op om het

onrecht van de slavernij passief te dulden en hun tijd als slaaf op aarde uit te zitten, zich troostend met het komend geluk in de hemel. Hij past hier ook de 'politiek van het kruis' toe op de situatie waarin christenslaven leven. Wanneer christenslaven actief kruisdragend hun meesters bekend maken, dat ook de macht die de ene mens over de andere heeft aan het kruis van Christus ontwapend is, zal het machtsinstituut der slavernij van binnenuit uitgehold worden.

Ook Paulus' roemruchte woorden: 'Ieder mens moet zich onderwerpen aan de overheden die boven hem staan' (Rom. 13:1-7) moeten uitgelegd worden als praktische toespitsing van de 'politiek van het kruis'. Naar aanleiding hiervan een enkele opmerking over de houding van christenen tegenover een goddeloos handelende overheid. Paulus schrijft: 'onderwerpt u', niet: 'gehoorzaamt'. Wanneer een overheid met zijn beleid het leven ontheiligt, moeten christenen protesteren. Ze mogen zich niet verzetten (vers 2), want verzet impliceert macht en geweld. De weg van het kruis gaande moeten christenen zich in dit geval onderwerpen aan de overheid, wanneer deze hen straft voor hun christelijk getuigenis. In het dragen van het kruis van deze onrechtvaardige straf wordt de macht van een goddeloze overheid 'ontwapend en tentoongesteld', zoals Kol. 2:15 zegt. Rom. 13:1 is een toespitsing op de houding tegenover de overheid van hetgeen Paulus juist tevoren schreef: 'Overwin het kwade door het goede' (12:21), en: 'Indien uw vijand dorst heeft, geef hem te drinken, want zo zult gij vurige hopen op zijn hoofd hopen' (12:20).

Samenvatting

Jezus hield zich niet reddend en bevrijdend bezig met een onrechtvaardige maatschappij door zich te mengen in het (machts)politieke bedrijf. Christus verlost maatschappij en wereld via de machteloosheid van zijn kruis. Christus roept zijn volgelingen op, om middels de 'politiek van het kruis' hun verantwoordelijkheid voor maatschappij en wereld te dragen.

O.H. de Vries